

De avifauna, in het bijzonder de broedvogels, van de Houtribsluizen e.o.

H. N. LEYS, J. MARBUS en
J. J. F. E. DE WILDE.

(RIVON)

Sedert 1960, doch vooral in 1966, 1967 en 1968 hebben wij getracht een zo volledig mogelijk overzicht te verkrijgen van de avifauna van een complex toekomstige sluisputten, met aanliggende dijken en opspuitterreinen, iets ten noorden van Lelystad-Haven in Oostelijk Flevoland. Vooral aan de inventarisatie van de broedvogels werd bijzondere aandacht besteed. In het gebied bevinden zich een viertal plassen van respectievelijk 3,5 ha, 5 ha, 5 ha en ca. 8 ha. Zij zijn op het overzichtskaartje (fig. 1) aangeduid met I, II, III en IV. Alle worden zij geheel of gedeeltelijk omzoomd door een smalle rietkraag, terwijl langs de oevers nogal wat wilgenopslag voorkomt. Deze wilgenbegroeiing is hoofdzakelijk ontstaan door het uitbotten en uitgroeien van ter plaatse aangebrachte wilgeteenbeschoeiingen. Aan de zuid-, west- en noordzijde wordt het plassengebied begrensd door grazige dijken, waarachter zich het IJsselmeer bevindt. Op enkele plaatsen bevinden zich loodrecht op de dijk enige strekdammen. De oostzijde van het gebied grenst aan een met zand opgespoten terrein. Gezien de toekomstige bestemming van dit plassengebied, namelijk een sluisencomplex, zal dit unieke vogelgebied in de naaste toekomst verdwijnen. En met deze toekomstige verdwijning zullen wij hier een aantal belangrijke vogelbiotopen moeten missen, die elders in het steeds meer tot „cultuursteppe” wordend Oostelijk Flevoland niet voorkomen. Het was dan ook zeker gerechtvaardigd om vooral de tijdelijke broedvogelpopulatie van een dergelijk gebied vast te leggen.

In de eerste plaats is hiermede wederom aangetoond, dat een belangrijk ornithologisch reservaat wel degelijk geschapen kan worden. Het zou zeker onderzocht moeten worden in hoeverre bij de inpoldering van Zuidelijk Flevoland en de Markerwaard een dergelijk terrein naar het voorbeeld van de Houtribsluizen e.o. te creëren is (fig. 1 en 2). Uiteraard zal zo'n gebied in waarde stijgen, wanneer de factoren rust en ruimte er in grote mate aanwezig zijn en blijven. Momenteel is dit bij de Houtribsluizen nog steeds het geval. Bovendien wordt de vestiging van een aantal broedvogelsoorten gunstig beïnvloed door de variatie van het aantal biotopen. De sterk geïsoleerde plassen bieden een uitermate gunstig nestelbiotoop voor vele watervogels, terwijl voorts in juli en augustus hier duizenden rui-eenden vertoeven. Het opgespoten terrein begroeit maar nauwelijks, wat waarschijnlijk mede veroorzaakt wordt door de expositie van het terrein. De wind heeft hier nog steeds vrij spel, vooral in de winter en vroege voorjaarsmaanden, wanneer nog weinig vegetatie aanwezig is. Deze zandvlakte, met hier en daar wat lagere vochtige plekken grenzend aan de restanten van de voormalige eindeloze rietvelden, herbergt in de broedtijd o.a. vele broedparen van Visdief, Kapmeuw, Kluut, Kievit, Bontbekplevier, Kleine plevier en enkele Scholeksters. Vaak ook wordt het opspuitterrein in de nazomer ge-

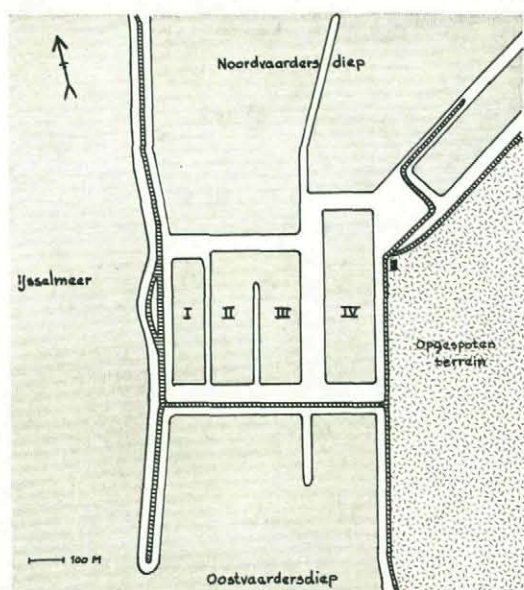

Fig. 1. Plattegrond van het plassencomplex van de toekomstige Houtribsluizen. De geblokte lijnen zijn verharde wegen, grijs is water en wit zijn overwegend grazige dijken met basaltglooiingen.

bruikt als vóórslaapplaats van meeuwen en sterns, vooral Zwarte sterns. Opmerkelijk zijn vooral ook de werkelijk duizenden Oeverzwaluwen, die hier in de nazomer onder bepaalde weersomstandigheden foerageren en soms overdag zowel op de zandplaten als in de schaarse vegetatie rusten. Daarnaast vormt dit gebied in het najaar en de winter een zeer geschikt biotoop voor Fraters, Sneeuwgorzen, Strandleeuweriken, Kneuen enz. In de wintermaanden zijn waarnemingen van vele tientallen Fraters en Sneeuwgorzen beslist geen zeldzaamheid. De in het IJsselmeer uitstekende dijken en strekdammen — die overigens net als het gehele plassengebied zonder speciale vergunning niet toegankelijk zijn — bieden voor een aantal specifieke vogelsoorten zowel foerageer-, pleister- als nestelplaatsen. Vooral opvallend zijn ook hier de vaak duizen-

den pleisterende rui-eenden.

Verder ziet men er in juli en augustus vaak honderden Oeverlopers, Graspiepers, Witte kwikstaarten en Gele kwikstaarten, tientallen Paapjes, Tapuiten en Veldleeuweriken. Interessant zijn ook de Aalscholvers, die sedert 1965 omstreeks eind mei met enkele exemplaren beginnen te verschijnen. Hun aantal wordt dan geleidelijk groter, met een top van ca. 250 omstreeks eind juli en begin augustus. Daarna daalt het aantal snel tot slechts enkele toevallige exemplaren.

Sedert 1960 konden wij in en bij de Houtribsluizen totaal 168 vogelsoorten noteren. Hierbij zij vermeld dat een groot deel van de waarnemingen buiten het eigenlijke broedseizoen verricht werd door de heren A. en W. Vink te Veenendaal en A. Timmerman jr. c.s. te Harderwijk, alsmede door enkele leden van de Vogelwerkgroep „Wageningen”. De waarnemingen in het broedseizoen werden hoofdzakelijk gedaan door de auteurs van dit artikel.

Het zou te ver voeren om in dit korte bestek alle waargenomen soorten uitvoerig te behandelen. Wij volstaan daarom hier met het vermelden van onze broedvogelwaarnemingen en stellen een verslag van de niet-broedende soorten uit tot een volgend artikel.

Voor het verkrijgen van een zo goed mogelijk beeld van het juiste aantal broedvogels en broedvogelsoorten werd het terrein in 1966 vanaf maart tot en met eind september 15 maal volledig geïnventariseerd. In 1967 werd het 13 maal volledig geïnventariseerd tussen begin april en eind augustus, terwijl in 1968 het gehele gebied 12 maal bezocht werd tussen eind maart en begin augustus. Bovendien werd met enkele incidentele extra bezoeken vooral gelet op speciale soorten. Dit geschiedde vooral met betrekking tot Fuut, Kokmeeuw, Zilvermeeuw, Visdief en Dwergstern.

Fig. 2. *Overzicht van een deel van het plassencomplex. Duidelijk zijn de met wilgen begroeide dammen, met de smalle rietzomen ervoor, te zien. Foto R. W. de Wilde-Bakhuizen.*

De hierna volgende aantekeningen geven een indruk van de broedvogels van het gebied.

1. Fuut (*Podiceps cristatus*). Op 14-9-1963 namen wij in één der plassen ca. 80 bedelende jonge Futen waar. Er waren toen ook vele oude vogels aanwezig. Ook in 1964 en 1965 werd het broeden van de Fuut hier vastgesteld, doch exacte tellingen ontbreken ons. In 1966 werden op 14 mei 60 nesten met eieren aangetroffen in het gehele gebied, terwijl op 9 juli van het zelfde jaar 59 nesten met eieren werden geteld in slechts een klein deel van het gebied. Blijkens exacte tellingen van de oude vogels moet het werkelijke aantal broedparen minstens 75 à 80 geweest zijn. In 1967 bedroeg het aantal nesten met eieren in het gehele gebied op 3 juni zelfs 106. De dichtheid bedroeg toen ongeveer 3-4 broedparen per ha open water. In 1968 waren ongeveer 90 broedparen aanwezig. Het betreft hier eigenlijk een van de weinige plaatsen in Nederland waar genoemde soort massaal koloniegewijs broedt.

Ook werden hier 13 landnesten aangetroffen (zie D.L.N. 71: 265).

2. Wilde eend (*Anas platyrhynchos*). In 1966 tot en met 1968 bedroeg het aantal broedparen jaarlijks naar schatting 25 à 30. Jaarlijks werden een 10-tal legsels gevonden, waarbij 1 keer een nest met 19 eieren.

3. Krakeend (*Anas strepera*). Op 29-4-'67 werd een nest met 8 eieren gevonden, dat op 6-5-1967 11 en op 20-5-1967 10 eieren bevatte. Op 3-6-1967 werd een Krakeend met 8 pulli waargenomen, zeer waarschijnlijk het resultaat van bovengenoemd broedgeval. Of de soort hier met meer paren broedt, konden wij niet met zekerheid vaststellen; wel wordt de Krakeend gedurende het gehele broedseizoen met enkele paren aangetroffen, doch pulli werden nooit meer waargenomen.

4. Slobbeend (*Spatula clypeata*). Zowel in 1966 als 1968 werden enkele nesten met eieren aangetroffen. De soort werd ook met

pulli gezien. Het aantal broedparen bedroeg op zijn hoogst 5 à 7.

5. Kuifeend (*Nyroca fuligula*). In 1964 werd één nest gevonden, in 1966 een drietal nesten, terwijl in 1967 zelfs 7 nesten gevonden werden. Het werkelijke aantal broedparen zal waarschijnlijk 10 à 15 geweest zijn in 1967. In 1968 werden slechts 4 nesten gevonden, waarvan 1 nest met 12 eieren in een knotwilg. Tussen augustus en april varieert het aantal pleisterende Kuifeenden van vele honderden tot enkele duizenden.

6. Toppereend (*Aythya marila*). Op 14 juli 1965 nam J. van de Kamp in een der plassen een wijfje met 2 pulli waar.

7. Bergeend (*Tadorna tadorna*). In maart en april wordt deze soort meestal met 10 à 20 paren waargenomen. Eind mei daalt dit aantal veelal tot ca. 7 paar. Interessant is één waarneming van 41 paartjes op 6-5-'67. De soort broedt hier echter met slechts enkele paren, in grote takkenboshopen. Zowel in 1966, 1967 als 1968 werden pulli gezien.

8. Knobbelzwaan (*Cygnus olor*). Sedert 1963 zijn er steeds 2 broedparen, nl. 1 paar buitendijks en 1 paar op een van de dammen tussen de plassen. De legsels bevatten meestal 5-7 eieren. Het betreft hier verwilderde tamme Knobbelzwanen.

9. Fazant (*Phasianus colchicus*). Waarschijnlijk is er jaarlijks 1 broedpaar.

10. Waterhoen (*Gallinula chloropus*). In 1964, 1966, 1967 en 1968 waren 1 à 2 broedparen aanwezig.

11. Meerkoet (*Fulica atra*). In 1967 werden op 29 april 24 nesten met eieren aangetroffen. Op 20 mei 1967 bedroeg dit aantal zelfs 31. Het aantal broedparen moet in 1967 op minstens 35 gesteld worden. In 1968 waren opvallend minder Meerkoeten aanwezig; op grond van nestvondsten moet het aantal broedparen toen ca. 25 hebben bedragen.

12. Scholekster (*Haematopus ostralegus*). Tot 1963 waren er geregeld 1 of 2 broedparen, daarna was er meestal slechts 1 broedpaar, alle vrijwel steeds op het ten oosten van het gebied gelegen opspuitterrein. In 1968 werden 2 nesten gevonden op de aangrenzende IJsselmeerdijk.

13. Kievit (*Vanellus vanellus*). Er komen slechts enkele broedparen voor op het opspuitterrein, soms ook op de brede dam tussen plas III en IV.

14. Bontbekplevier (*Charadrius hiaticula*). Er werden ca. 10 broedparen geconstateerd op het opspuitterrein en enkele broedparen op de in het IJsselmeer uitstekende dijken. Omstreeks 1960 was er ook een broedvogel op de dam tussen plas III en IV.

15. Kleine plevier (*Charadrius dubius*). Er broeden enkele paren op het opspuitterrein, omstreeks 1960 was er ook op de dam tussen plas III en IV een broedgeval.

16. Strandplevier (*Charadrius alexandrinus*). Er waren enkele broedparen op het opspuitterrein en waarschijnlijk ook op de in het IJsselmeer uitstekende dijk, omstreeks 1960 ook op de dam tussen plas III en IV.

17. Kluut (*Recurvirostra avocetta*). De Kluut broedt met 5 tot 10 paren op het aangrenzende opspuitterrein. In 1968 waren er 10 broedparen.

18. Zilvermeeuw (*Larus argentatus*). Op de noordelijke strekdam broeden de laatste jaren (1966-1968) 5 à 7 broedparen, op de IJsselmeerdijk steeds ca. 10 paren. De meeste nesten worden echter verstoord. Slechts enkele jongen schijnen vliegvlug te worden.

19. Kokmeeuw (*Larus ridibundus*). In 1964 werden op de dammen tussen de plassen I, II en III ruim 800 nesten geteld. In 1965 bedroeg dit aantal ca. 1000. In 1966 bevonden er zich 2 kolonies van deze soort, nl. één met ca. 70 op de dammen tussen de plassen I, II en III, en één met ± 1100 nesten op de dam tussen plas III en IV. In

1967 waren daar in april ca. 600 broedparen in de kolonie aanwezig en werden op 15 april reeds enkele nesten met 2 eieren aangetroffen. Op 29 april 1967 waren echter alle nesten in de grote kolonie, waarschijnlijk door ratten, verstoord. De Kapmeeuwen zelf waren toen nog massaal aanwezig, doch op 6 mei 1967 waren ze vrijwel alle verdwenen. Nog slechts enkele paren probeerden op een plaats elders in het gebied te broeden, doch ook nu werden alle nesten verstoord, wederom waarschijnlijk door ratten. In 1968 bevond zich weer een kolonie van ca. 100 broedparen op de smalle dam tussen de plassen II en III. De meeste nesten waren gebouwd in de wilgestronken of bevonden zich tussen het riet. Verder bevond zich nog een kolonie van ca. 1000 broedparen op het nabijgelegen opspuitterrein.

20. Visdiefje (*Sterna hirundo*). In 1965 waren er ca. 30, in 1966 ca. 25 en in 1967 waarschijnlijk slechts 10 broedparen op het opspuitterrein. In 1968 troffen wij echter ca. 250 broedparen! Op 8 augustus 1968 werden nog enkele tientallen nesten met eieren gevonden!

21. Dwergstern (*Sterna albifrons*). In 1966 werden 7 nesten gevonden. In 1967 werden 3 broedparen waargenomen en hun 3 nesten op het opspuitterrein gevonden. De oude vogels kwamen regelmatig boven een der plassen, maar ook boven het IJsselmeer vissen. In 1968 kwamen wij eveneens tot 3 broedparen, op grond van het aantal oude vogels dat met IJsselmeerspiering af en aan vloog, en de vondst van 3 nesten.

22. Veldleeuwerik (*Alauda arvensis*). In het plassengebied huizen 1 of 2 en op het opspuitterrein ook slechts enkele broedparen. Op de IJsselmeerdijk broedt af en toe een paar.

23. Gele kwikstaart (*Motacilla flava flava*). In 1967 werd door A. Timmerman Jr. 1

nest met 7 eieren gevonden, die alle uitkwamen. De 7 jongen werden geringd.

24. Witte kwikstaart (*Motacilla alba*). In takkenboshopen, steenhopen en hooischelven broedden in 1966 en 1967 tenminste 3 paren. Van 1 broedpaar werd in 1967 zelfs 3 maal een nest gevonden. Het derde legsel werd echter verstoord. In 1968 broedden er ca. 10 paren, hoofdzakelijk in steenhopen op de dijk.

25. Merel (*Turdus merula*). In 1967 was 1 paartje present doch een nest werd niet gevonden. In 1968 werden 2 nesten gevonden.

26. Grote karekiet (*Acrocephalus arundinaceus*). Zowel in 1966 als 1967 werden tenminste 12 broedparen waargenomen. Vrijwel alle nesten waren gebouwd in de wilgebomen langs de oever; slechts enkele nesten bevonden zich in het riet. In 1968 waren ten hoogste 10 broedparen present.

27. Kleine karekiet (*Acrocephalus scirpaceus*). In 1967 was er waarschijnlijk, in 1968 met zekerheid één broedgeval.

28. Rietgors (*Emberiza schoeniclus*). In 1967 en 1968 waren er tenminste 15 broedparen. Sedert 1963 lijkt de Rietgors hier te zijn toegenomen.

29. Oeverzwaluw (*Riparia riparia*). In 1968 broedden 2 of 3 paren in een zandhoop op het opspuitterrein.

In de jaren 1966 tot en met 1968 werden dus 29 broedvogelsoorten vastgesteld. Het soortenaantal is vrij gering, doch de dichtheid van het totale aantal broedparen per oppervlakte-eenheid, zelfs exclusief de Kokmeeuwen en de Visdiefjes, is zeker hoog te noemen. De oppervlakte van het gehele onderzochte gebied bedraagt ongeveer 60 à 70 ha, die van de plassen ruim 25 ha. Het aantal broedparen varieert tussen 1050 en 1760 en zonder Kokmeeuwen en Visdiefjes tussen 220 en 320. De gemiddelde dichtheid van het aantal broedparen per ha be-

draagt dus ruim 10 à 17 en zonder Kokmeeuwen en Visdiefjes ruim 2 à 3.

Opvallend is voorts, dat soorten als Graspieper en Rietzanger, althans tussen 1966 en 1968, als broedvogels ontbraken. Op de voorjaarsstrek, maar ook in de nazomer en de vroege herfst kunnen van deze soorten zeer grote aantallen aanwezig zijn. Dit is ook het geval met Fitis, Snor, Tjiftjaf, Gekraagde roodstaart en Kleine karekiet.

Resumerend komen we tot de volgende conclusie. Het gebied biedt thans nog een gunstige verscheidenheid aan biotopen, geschikt voor een groot aantal vogelsoorten. Indien de tegenwoordige toestand van het gebied gehandhaafd zou blijven, dus wat betreft ligging, rust enz., zou een blijvend rijk vo-

gelleven gewaarborgd zijn. Helaas is dit niet het geval. Het gebied zal in de naaste toekomst verdwijnen en het baltsgeroep van futen en sterns en allerlei andere vogelgeluiden zullen plaats moeten maken voor het lawaai van autoclaxons, scheepstoeters en misthoorns. En hiermede zal dan weer een belangrijk vogelbiotoop verdwenen zijn. De futen, meeuwen, sterns en al die andere vogels zullen dan hun weg wel weer vinden, althans dat hopen wij.

Inmiddels heeft onze avifaunistische studie van dit gebied ons veel geleerd en wellicht kunnen de hier opgedane ervaringen van pas komen bij het creëren van nieuwe vogelbiotopen in de nog te stichten IJsselmeerpolders.

Pestvogel-display

E. J. VAN IJZENDOORN.

Op 24 januari 1968 zaten er 's middags in de achtertuin van ons huis, aan de binnenduinrand te Santpoort-Zuid, twee Pestvogels die nog maar weinige zwarte besjes van een alleenstaande liguster te verorberen. Van achter het huiskamerraam sloeg ik het tafereel in een winters zonnetje gade. De vogels hadden ieder een gelijke hoeveelheid rode „lak” op hun vleugels. Na een minuut of vijf achter elkaar besjes te hebben geplukt, vloog één van de twee in een nabijzijnde kale boom, kort daarop gevolgd door de andere vogel, die naast hem ging zitten, zijn kop en hals opzij draaide en een bes in de snavel van zijn partner stopte, die deze dan doorslikte. Dit herhaalde zich enige keren, waarbij de ene Pestvogel telkens naar de liguster vloog om daar een bes te plukken en na terugkeer te offeren aan de andere vogel. Na enkele malen de bes te hebben aangepakt gaf de ontvanger

echter, tot mijn verbazing, de bes direct weer terug aan de gever, die deze prompt weer retourneerde en zo omgekeerd! In totaal veranderde de bes op deze wijze vijf of zes keer van „eigenaar”. Deze serie handelingen herhaalde zich drie maal, waarbij de vogels verder geen bijzondere bewegingen maakten. Geluid hoorde ik alleen toen ze, na ongeveer tien minuten, wegvlogen.

Aanvankelijk meende ik te maken te hebben gehad met „courtship-feeding”. In verschillende Engelse ornithologische publikaties (1, 2) vond ik beschrijvingen van het door mij waargenomen „besjes ruilen” van *Bombus garrulus* (L). Hierin wordt dit gedrag zonder meer beschouwd als een vorm van „courtship-feeding”, ofschoon het (zoals in mijn geval) plaats vond in de wintermaanden, terwijl „courtship-feeding” daarentegen gewoonlijk pas plaats vindt vlak voor of gedurende de copulatie-periode (bij